

**Бусол Олена Юрївна,**

головний науковий співробітник відділу дослідження проблем протидії корупції та загрозам економічній безпеці Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю при Раді національної безпеки і оборони України, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник;

**Романюк Богдан Васильович,**

професор Національного транспортного університету, кандидат юридичних наук, доцент

## **ОРГАНІЗОВАНА ТА КОРУПЦІЙНА ЗЛОЧИННІСТЬ: ПРИЧИНИ, УМОВИ ТА ФОНОВІ ЯВИЩА**

**Анотація.** У статті доведено, що кожен вид злочинності, окрім усталених у кримінології фонових явищ, має ще й свої специфічні ознаки та характеристики. Дослідження сутності кількісних та якісних характеристик фонових явищ організованої і корупційної злочинності, та вироблення відповідних заходів впливу на неї, вимагає вивчення притаманних їй більш глобальних видів фонових явищ.

**Summary:** The article proves that each type of crime, in addition to the background phenomena established in criminology, also has its own specific features and characteristics. The study of the essence of quantitative and qualitative characteristics of the background phenomena of organized and corruption crime, and the development of appropriate measures to influence it, requires the study of its inherent more global types of background phenomena.

**Ключові слова:** фонові явища, організована злочинність, корупційна злочинність, причини, умови, суспільні явища, криміногенні детермінанти, асоціальний вплив.

Суспільний розвиток людства супроводжує чимало різноманітних соціальних явищ, у тому числі й негативних. Організована злочинність є також одним із таких небезпечних явищ, і нові розробки вчених демонструють прогрес у виробленні наукових методів протидії їй [1–3]. З іншого боку, філософія стоїть на постулатах, що немає і не може існувати жодного явища, яке виникає нізвідки та існує само по собі. Явища наділені різними властивостями та особливостями, й існують, об'єднуючись через взаємодію з усім тим, що існує у світі [4]. Явища соціальної дійсності формуються різними шляхами, у тому числі через трансформацію певних процесів споріднених явищ. Це саме стосується й таких явищ як корупційна й

організована злочинність. Але, в системі суспільних відносин існують й інші негативні явища, які, через вищезазначені всезагальні зв'язки, взаємодіють і зі злочинністю. У кримінології такі явища називають фоновими. Безумовно, вони є асоціальними явищами. Фонові для злочинності явища здійснюють системний негативний вплив на всі сфери суспільного життя, відносини між людьми, стан моральності й правопорядку в державі в цілому. Вони деформують їх так, що з часом антисоціальна поведінка може сприйматися суспільством як необхідна категорія.

Під час дослідженні зв'язку фонових явищ і організованої та корупційної злочинності виникають питання, на які поки що кримінологія не виробила однозначної відповіді. Зокрема, чому асоціальні діяння, які кваліфікуються як адміністративні правопорушення, належать до фонових явищ, а такі самі, у випадку кримінальних правопорушень – ні? Що слугує основою для проведення межі між адміністративними та кримінальними правопорушеннями, що позбавляє останніх виступати в системній сукупності як фонове явище для інших видів і, як правило, більш тяжких злочинних діянь?

Наприклад, у нашому випадку йдеться про організовану і корупційну злочинність. Якщо такі діяння несуть «чималу суспільну небезпеку» чи «виявляють сталі зв'язки зі злочинністю», то вони й є злочинними. Якщо алкоголізм, проституція, наркоманія, бродяжництво, безпритульність, насильство в сім'ї, расизм, ксенофобія та інші, загальноприйняті у кримінології негативні явища, що не є кримінально карними, слугують фоновими для злочинності, то чому певні системні та масові види злочинності не є фоновими для інших, а особливо для кваліфікованих діянь чи вищого ступеня тяжкості? Адже кримінологам добре відомо, як на базі масової загальної звичайної злочинності як фонового негативного явища формується професійна злочинність чи організована злочинність, яка від примітивних форм, у процесі розвитку, нині набула рафінованого вигляду.

Розглядаючи фонові явища і злочинність, необхідно зазначити, що перші мають як спільні джерела походження зі злочинністю, так і самі несуть загальні криміногенні детермінанти, що породжують злочинність. Вони відрізняються від злочинів лише певними умовними ознаками або й самі є кримінальними правопорушеннями. Тому вважаємо, що повне їх абстрагування від злочинних правопорушень є не правильним. А проблема у тому, що досі у науковій літературі не вироблено єдиного визначення поняття «фонових явищ злочинності».

На нашу думку, для правильного розуміння фонових явищ, слід спершу провести чітке відмежування понять «умови» злочинності та «фонові» явища злочинності. Умови злочинності – це комплекс явищ, які не можуть породити злочинність, а лише слугують певними обставинами, що сприяють її виникненню та існуванню. Тобто,

йдеться про явища, процеси, які максимально слугують поштовхом для приведення у дію наявних причини злочинності та настання задуманого злочинного результату: недоліки у регуляторному законодавстві; корумпованість представників державної влади; неналежні заходи щодо охорони матеріальних цінностей та їх обліку; неефективні заходи діяльності правоохоронних органів, і багато іншого.

На противагу «умовам злочинності», поняття фонових явищ слід розглядати як альтернативні правовим, соціальним та соціокультурним нормам правила, інститути та форми діяльності, що дестабілізують систему суспільних відносин та нібито узаконюють, «санкціонують» порушення фізичними і юридичними особами правових приписів та кримінально-правових заборон.

Фонові явища, як і умови, не породжують злочинність, не сприяють їй, а лише підготовлюють суспільну свідомість до переходу від суспільно корисних до суспільно небезпечних форм поведінки та соціального паразитування.

Другою умовою для того, щоб віднести певні види поведінки осіб, які відхиляються від загально прийнятих у суспільстві, до переліку фонових явищ певного виду злочинності, необхідно, щоб вони мали системний та масовий характер. Лише набуваючи такого поширення в суспільстві, ці явища стають фоновими й мають асоціальний характер, оскільки сприяють негативній деформації особистості – викривленню суспільної правосвідомості та інших нормальних психофізіологічних процесів інтелектуального характеру.

Таким чином, фонові для злочинності явища – це антисуспільні, системні й масові діяння та їх згубні результати, що суперечать як правовим, так і загально прийнятим соціальним та соціокультурним нормам взаємовідносин у поведінці осіб, діяльності соціальних груп та соціальних організацій.

Усталені фонові явища суттєво послаблюють дію суспільних та правових регуляторів суспільних відносин, обмежують сферу їх впливу та сприяють масовому порушенню вимог моралі та правових приписів. Вони виконують нібито таку собі компенсаторну функцію справжніх правил суспільного співжиття, соціальних та громадських інститутів.

Не варто забувати про те, що певні види злочинності, окрім зазначених вище негативних соціальних явищ, можуть існувати не лише на ґрунті явно аморальної спрямованості особи, а й через інші, несприятливі для суспільного розвитку, фонові явища. Це може бути, наприклад, у випадку корупційної злочинності – лобізм, зокрема під час законотворчості, або лобізм грантових громадських організацій та зловживання ними під час просування інтересів зарубіжних організацій, «кумівство», конфлікт інтересів, політична корупція, зокрема під час законотворчості (активні промо-кампанії певного законопроекту в медіа, що належать олігархам; перебування народних депутатів у комітетах

Верховної Ради України за профілем їхнього бізнесу; наявність тісних зв'язків між народними депутатами та особами (бізнес-кіл), медіа-корупція, міжнародна корупція, «клептократія», бідність, бюрократія, непрозорість роботи державних органів.

Тому, відмічаємо, що кожен вид злочинності має ще й свої специфічні ознаки та характеристики, а тому його обрамляють й інші фонові явища. Наприклад, неабияке криміногенне значення для організованої злочинності має нелегальна міграція та тероризм тощо.

Дослідження сутності кількісних та якісних характеристик фонових явищ організованої злочинності та вироблення відповідних заходів впливу на неї, вимагає вивчення її притаманних інших, більш глобальних видів фонових явищ. Чому слід говорити про них як про фонові явища? Тому, що ми їх розглядаємо не через призму причин та умов організованої злочинності, а через їх асоціальний вплив на формування викривленої суспільної правосвідомості та інших психофізіологічних процесів інтелектуального характеру осіб.

Тільки зниження рівня фонових явищ шляхом перебудови політичної структури, побудови цивілізованого ринку та сильної економіки, ліквідації штучної нерівності в українському суспільстві й підвищення соціальних стандартів тощо дасть змогу отримати позитивні результати, у тому числі й шляхом реалізації розумної каральної діяльності при впливі на організовану злочинність. Розв'язання проблеми організованої і корупційної злочинності найперше тісно пов'язане з зростанням благополуччя людей та їх об'єднання для формування здорового морального клімату в суспільстві, зміцнення правопорядку і несприйняття масовою свідомістю антицинностей. Тому, повстає питання вибору для України моделі соціальної політики щодо належного забезпечення власних соціальних потреб людей, що, своєю чергою, буде впливати на підвищення показників добробуту громадянського суспільства та авторитету України на міжнародній арені.

#### *Список використаних джерел*

1. Гуцалюк М.В. Combating cybercrime as a prerequisite for the development of the digital society. JANUS.NET e-journal of International Relations, Vol. 11, № 1, Маіо-Outubro 2020.

2. Прокоф'єва-Янчиленко Д.М. Methods for Assessing Threats to Criminological Security. Proceedings of the International Conference on Economics, Law and Education Research (ELER 2021). Vol. 170. 2021. pp. 135–140.

3. Самойленко О.А. Типичные способы совершения преступлений, связанных с использованием обстановки киберпространства. *Legae si Viata*. №9/2 (321). 2018. С. 146–150.

4. Головкін Б. М. Роль фонових явищ у детермінації злочинності. Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення. Київ : Нац. акад. внутр. справ України, 2014. С. 14–15.